

NAMEN DER SLAVEN.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Gegist
of
Bekend.

MOEDERS NAMEN.

1854

1 decbr.

Melchiorina

1854

1 decbr.

Stella

1854

21 decbr.

Dorothea

1854

26 decbr.

Bertha

1854

29 decbr.

Eva

1856

28 decbr.

Jacoba

1856

30 juny

Regina

1857

12 february

Princess (gebom)

1857

24 february

Bibi (gebom)

1857

29 July

Albertina

1858

29 april

Bergère

1858

22 juny

Coquette

1858

22 juny

Frida

1858

17 sept.

Delphina

1858

27 sept.

Clasina

1858

30 sept.

Clementina

1858

18 sept.

Prances

1859

2 July

Hennetta

1860

11 sept.

Clasina

OVERIJSSSEL & SLAVERIJ

W BOOKS

INHOUD

5 Voorwoord

6 Inleiding: Overijssel en slavernij

1

2

14 **BANDEN MET DE VOC EN WIC**

16 **Overijssel en de Oost**

Bewindhebbers en opvarenden bij de VOC

MARTIN VAN DER LINDE

22 **Van bakker tot burgemeester**

Overijssel en de West-Indische Compagnie

SIERT WIERINGA

28 **Ziekentrooster in de Oost**

Het reisjournaal van Seyger van Rechteren, 1629-1633

ALICIA ANTHONISE EN MARTIN VAN DER LINDE

32 **Een stukje Indië bij Dalfsen**

De landgoederen Djokjakarta en Mataram van Jan Matthijs van Rhijn

ESTHER VAN VELDEN

37 **'2 Mans Slaaven waarvan 1 blind'**

Jacob Pieter van Braam en de slavenhandel namens de VOC

GERJAN BRINKSMA

48 **PLANTAGEHOUDERS**

50 **Overijssels slavengeld**

Hoe het systeem van slavernij de hele samenleving raakte

ALEX VAN STIPRIAAN

56 **'t IJland en Peperpot**

De Surinaamse plantages van de families De Vos van Steenwijk en Van Dedem

MARTIN VAN DER LINDE

62 **Van Kampen naar de Barrebiesjes**

De onmogelijke opdracht van gouverneur Stephen Hendrik de la Sablonière

MARCO KRIJNSEN

68 **Deventenaar Laurens Kleijn**

Plantage-administrateur en slavenhandelaar in de tropen

SIERT WIERINGA

73 **De compensatiegelden van 1863**

Welke Overijsselaars profiteerden van de afschaffing van de slavernij?

MARTIN VAN DER LINDE

3

84 **BEDRIJVEN EN INDUSTRIEËN
MET KOLONIALE BANDEN**

86 **'Van veele plaatsen langs den Yssel'**

Overijsselse productielocaties
voor de slavenkoloniën

ALEX VAN STIPRIAAN

92 **De keerzijde van de Twentse katoentjes**

Wereldhandel van de West naar de Oost

MARCO KRIJNSEN

98 **Een planterswoning in Twente**

Huis Zonnebeek voerde Edwina van Heek terug
naar de zuidelijke katoenstaten

MARCO KRIJNSEN

102 **Overijsselse tabak uit alle windstreken**

Bloeiende industrie met koloniale banden

ESTHER VAN VELDEN

108 **De handel in koloniale waren**

Zwolle als doorvoerhaven van overzeese
producten

ELLY TOUWEN-BOUWSMA

4

120 **ZWARTE AANWEZIGHEID**

122 **Tussen slavernij en vrijheid**

De eerste Overijsselaars van kleur

MARTIN VAN DER LINDE

128 **Een lijfknecht in Windesheim**

Het levensverhaal van La Fleur van de Caap

ESTHER VAN VELDEN

133 **Everdina 'Dientje' Marius**

Een meisje van kleur in Kampen

TOOS LODDER

138 **Van Elmina naar Zwolle**

De Afrikaanse begeleider van de familie Doijer

ELLY TOUWEN-BOUWSMA

142 **De eerste burgemeester van kleur**

Zoon van tot slaaf gemaakte vrouw werd
burgervader van Lonneker

MARCO KRIJNSEN

INHOUD

5

154 KRITIEK OP DE SLAVERNIJ

156 De moeizame afschaffing van de slavernij

De versnipperde antislavernijbeweging

MARCO KRIJNSEN

162 Jacob Abraham de Mist

Criticus en commissaris van de Kaapkolonie

SIEM VAN EETEN EN MARTIN VAN DER LINDE

166 Strijdbare predikant uit Staphorst

Christiaan Hendrik Koopman verzette zich tegen modernisme en slavernij

KLAAS TIPPE

171 'Naamloos wee en lijden'

Wolter Robert baron van Hoëvell en de afschaffing van de slavernij

WILMA SCHEFFERS

176 'De zang was labendig mooi'

De Jubilee Singers op tournee door Kampen en Zwolle

ESTHER VAN VELDEN

188 Noten

196 Bijlagen

200 Auteurs

203 Dankwoord

204 Register

Interviews DOOR BARBARA ESSEBOOM

42

Lucien Creeburg:

'Het slavernijverleden is in sommige families nog taboe'

78

Maria Reinders-Karg:

'Ik voelde ineens dat ik zelf onderdeel was van deze geschiedenis'

114

Rudi Esajas:

'Ik vind het jammer dat ik niet eerder kennisgenomen heb van deze geschiedenis'

148

Violet Roosberg:

'Ik vertel met trots over mijn familiegeschiedenis'

182

Lesley Jeffrey:

'Je moet je verleden kennen om jezelf te kunnen ontwikkelen'

VOORWOORD

Overijssel is niet immuun voor slavernij. Dat is de conclusie die u mag trekken na het lezen van dit boek over de betrokkenheid van Overijsselaars bij de koloniale slavernij, de slavernij zoals die vanaf ongeveer 1600 tot 1863 bestond in de Nederlandse kolonies. Lang heeft de indruk bestaan dat slavernij geen rol speelde in de geschiedenis van Overijssel. Als de verhalen in dit boek echter iets laten zien, dan is het dat de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), de West-Indische Compagnie (WIC) en andere koloniale praktijken niet beperkt bleven tot Holland. Overijssel was al vanaf de zeventiende eeuw een integraal onderdeel van Nederland. Overijsselaars gingen overzee en maakten daar zelf slavernij mee. Vele Overijsselaars, van kleine ambachtslieden tot de provinciale overheid, investeerden geld in koloniale ondernemingen. Overijsselse bedrijven profiteerden van slavernij, als toeleveranciers voor plantages of als afnemers van koloniale producten. De opkomst van de Twentse textielindustrie was niet mogelijk geweest zonder het werk van vele duizenden gedwongen arbeiders op de katoenplantages in Amerika.

Slavernij is nooit verdwenen. Volgens de internationale *Global Slavery Index*, leefden er in 2018 ongeveer 30.000 mensen in een vorm van slavernij in Nederland. Omgerekend naar Overijssel betekent dit dat er statistisch gezien in de provincie ongeveer 2.000 mensen in illegale slavernij leven. Een aantal dat door de corona- en andere crises alleen maar gestegen is.¹ Het gaat bijvoorbeeld om sekswerkers, uitbuiting in landbouw of industrie, maar ook om gedwongen huwelijken. De berichten in *Tubantia*, *De Stentor* en RTV Oost over mensenhandel, het moderne woord voor slavernij, zijn slechts het topje van de ijsberg. Overal waar mensen een excuus kunnen bedenken om anderen uit te buiten, en hun slachtoffers geen bescherming vinden, steekt slavernij de kop op. Voor slavernij is het nodig dat slachtoffers als minderwaardig worden gezien en dat maakt sommige mensen extra kwetsbaar, denk aan arbeidsmigranten, vluchtelingen en vrouwen in het algemeen.

Slavernij heeft altijd bestaan in onze streken en het bestaat nog steeds. Waarom is het dan belangrijk om juist een boek te schrijven over Overijssel en koloniale slavernij? In eerste plaats natuurlijk om te laten zien dat Overijsselaars een rol speelden in deze vorm van slavernij. Maar er is in mijn ogen nog een tweede, meer sinistere reden, waarom het belangrijk is dat dit boek verschijnt. Anders dan bij moderne slavernij was in de koloniale slavernij het excuus om mensen als minderwaardig te zien gebaseerd op één eigenschap: huidskleur. Een vermeende witte superioriteit was nodig om mensen met een andere huidskleur in slavernij te kunnen brengen. Dit superioriteitsgevoel, en de daaraan verbonden vooroordelen, verdwenen niet bij de afschaffing van de slavernij in 1863. Ze werken nog steeds door in de manier waarop we in Overijssel naar de wereld kijken. Met een boek als dit doen we rekenschap aan ons verleden en recht aan nabestaanden. Het zou een waarschuwing moeten zijn hoe gemakkelijk ondernemingszin kan ontaarden in uitbuiting. Met name als we mensen niet meer als medemensen zien. Want ook Overijssel is niet immuun voor slavernij.

Dr. Coen van Galen, Deventer

Historicus Radboud Universiteit/Historische Database Suriname en Curaçao

INLEIDING

OVERIJSSSEL EN SLAVERNIJ

Wie van Hasselt over de Doornweg naar Zwolle rijdt, passeert kort na de afslag richting het Haersterveer rechts van de weg een bosje. Verscholen achter de eerste bommenrand ligt hier het graf van Lepejou, de bediende die Zwollenaar Joan Hendrik Tobias omstreeks 1826 vanuit Nederlands-Indië had meegenomen naar zijn landhuis Arnichem aan de Vecht. Lepejou kwam van het eiland Celebes (Sulawesi) en overleed op 23 juli 1828 aan de andere kant van de wereld in een huis in de Zwolse Bloemendalstraat. Hoewel niet zeker is wat de relatie tussen Tobias en Lepejou was, stond zijn graf decennialang bekend als het graf van de ‘neger slaaf’. Sinds enkele jaren leggen leden van het Zwolse Comité 30 juni – 1 juli tijdens Keti Koti bloemen bij zijn graf, vanwege de verbondenheid die zij voelen met hun tot slaaf gemaakte voorouders.¹

Dat het graf van Lepejou vanaf de doorgaande weg nauwelijks opvalt, is misschien wel symbolisch voor de plaats die het slavernijverleden geruime tijd in ons collectieve geheugen had, en vaak nog steeds heeft. In het oosten van het land lijkt de geschiedenis van de trans-Atlantische en Indische slavernij vaak een ver-van-ons-bed-show en is er in het verleden weinig serieuze aandacht voor dit onderwerp geweest. Een veelgehoord idee is dat alleen steden als Amsterdam, Rotterdam, en provincies als Holland en Zeeland met kolonialisme en slavernij te maken hebben gehad. Als er al aandacht was voor koloniale banden van de provincie, was dat meestal in het kader van activiteiten van Overijsselaars buiten de landsgrenzen. In deze publicaties ontbrak regelmatig een specifieke blik op het thema slavernij. Zo zijn er boekenkasten vol geschreven over de Twentse textielnijverheid- en industrie, maar wordt daarin niet of nauwelijks aandacht besteed aan de herkomst van de katoen of de gevolgen van de afzet van de Twentse katoentjes in Nederlands-Indië. Hetzelfde geldt voor de literatuur over de

tabaksindustrie in Overijssel, waarin vrijwel niets te vinden is over de herkomst van de ruwe tabak. En in verhalen over Overijsselaars die in dienst van de VOC of WIC carrière maakten in de koloniën, waarbij hun betrokkenheid bij de slavernij vaak buiten beeld blijft.

GEDEELD VERLEDEN

Dit boek brengt daar verandering in. In 25 historische verhalen en 5 interviews met nazaten van tot slaaf gemaakte mensen schetsen we een beeld van de Overijsselse banden met de slavernij in de Oost en de West, van de zeventiende tot en met de negentiende eeuw en enkele latere uitlopers. Niet alleen de betrokkenheid van het provinciebestuur komt aan bod, maar ook wordt duidelijk hoe particuliere Overijsselaars en de samenleving als geheel met het systeem van slavernij verbonden waren. Het boek is opgebouwd uit vijf overkoepelende thema's, met telkens vijf verhalen, over de relatie van Overijssel met de VOC en WIC, plantagehouders uit de provincie en mensen van kleur die vanuit de koloniën werden meegenomen naar Overijssel. Ook gaat het over bedrijven, handelaren en industrieën die te maken hadden met de koloniale praktijk, die onlosmakelijk met slavernij verbonden was, en over Overijsselaars die zich uitspraken tegen de slavenhandel en het systeem van slavernij.

De verhalen tonen aan dat ook Overijssel en Overijsselaars direct en minder direct een rol speelden in de geschiedenis van kolonialisme en slavernij. Daarmee maakt het slavernijverleden deel uit van de nationale én regionale cultuur en is het een gedeeld verleden van de hele maatschappij. Dit komt eveneens tot uitdrukking in de vijf interviews met nazaten van tot slaaf gemaakten in onze provincie. Onderzoekster Barbara Esseboom sprak met hen onder meer over de overgeleverde familieverhalen rond dit thema en de doorwerking van deze geschiedenis in hun eigen leven. Uit de gesprekken blijkt dat het slavernijverleden soms maar enkele generaties teruggaat. Zo werd de grootvader

→ Het graf van Lepejou aan de Doornweg tussen Hasselt en Zwolle.
(foto: Martin van der Linde)

van Maria Karg uit de buurtschap Loozen in de gemeente Hardenberg in slavernij geboren. Later werd hij tegen een borgsom van 300 gulden bij het koloniale bestuur in Suriname vrijverklaard (gemanumitteerd) door zijn vader die nota bene zelf plantagedirecteur was. Het slavernijverleden is soms dichterbij dan gedacht.

BLINDE VLEK

Het koloniale en slavernijverleden is geruime tijd onderbelicht gebleven, onder meer omdat archieven lang niet waren ontsloten op het thema slavernij. Specifieke archiefstukken over slavernij zijn vaak beschreven met koloniale termen die tegenwoordig vrijwel niet meer worden gehanteerd. Of er wordt in archieven in verhullende termen over slavernij

gesproken, waardoor bepaalde verbanden onzichtbaar blijven. Documenten, verslagen, rekeningen en andersoortig bronmateriaal werden stevast opgemaakt vanuit het perspectief van de koloniale machthebbers, van de slavenhouders, bestuurders of bewindhebbers. Slaafgemaakte personen werden nauwelijks gedocumenteerd en zijn daardoor slechts sporadisch in de bronnen terug te vinden.

Dit zorgde geruime tijd voor een blinde vlek voor deze geschiedenis, met als gevolg dat de periode van slavernij altijd onder de oppervlakte is gebleven. Deze leemte is deels op te lossen door onze kennis over de geschiedenis van kolonialisme en slavernij te vergroten, waardoor verbanden zichtbaar worden. Daarbij kunnen sommige details en invalshoeken bepalend zijn. Zo lieten slavenhouders in Suriname omstreeks 1850 hun tot slaaf gemaakten in het centrum van Paramaribo tegen betaling en onder toezicht van het gouvernement met zweepslagen straffen door het Piket van Justitie.² Voor wie dit weet krijgt de functie van een justitiële bestuursambtenaar die in de archieven is terug te vinden ineens een heel andere lading. Op papier lijkt dit een formele en 'normale' betrekking. Maar in de praktijk was zo'n ambtenaar wel degelijk onderdeel van het systeem van slavernij.

De Overijsselacademie heeft de afgelopen jaren systematisch alle digitaal ontsloten Overijsselse archieven doorzocht op het thema slavernij. De basis hiervoor was een door historica Dineke Stam en onderzoekster Ineke Mok ontwikkeld plan van aanpak om te zoeken naar sporen van slavernij in erfgoedcollecties.³ Deze inventarisatie leverde voor Overijssel verrassende resultaten op. Dit is aangevuld met onderzoek in steeds beter (digitaal) toegankelijke databases zoals de uitgekeerde compensatiegelden bij de afschaffing van de slavernij in Suriname in 1863, de archieven van de VOC, WIC, de Sociëteiten van Suriname en Berbice, de Raad van Koloniën en het dagelijkse bestuur in de koloniale voorlopers van het huidige Guyana.⁴ Zo komen er steeds

BANDEN MET DE VOC EN WIC

1

- De VOC en WIC speelden een belangrijke rol bij de Nederlandse slavenhandel en het systeem van slavernij. Beide compagnieën bestonden uit een hoofdbestuur, respectievelijk de Heren Zeventien en de Heren Negentien, met daaronder verschillende regionale afdelingen die ook wel Kamers werden genoemd. Tientallen Overijsselaars waren in de zeventiende en achttiende eeuw bestuurslid bij een van de Kamers van de VOC en WIC, terwijl vanuit de provincie enkele duizenden opvarenden meevoeren naar de koloniën in de Oost of in de West. Tijdens hun verblijf maakten ze de koloniale slavernij van nabij mee of raakten er zelf bij betrokken.

→ Het kasteel van Batavia, gezien van Kali Besar West, ca. 1656. Geschilderd door Andries Beeckman uit Hasselt. (Rijksmuseum, Amsterdam)

maanden later werd het landgoed overgedragen aan zijn weduwe.²⁵ In 1804 overleed ook echtgenote Elisabeth, na een ziekbed van 17 weken 'op Mattarm'. Zij werd net als haar man begraven in de Grote of Sint-Michaëlskerk in Zwolle.²⁶ Na hun overlijden gingen de bezittingen van het echtpaar Van Rhijn over op hun zoon Johannes. Hij was in 1790 getrouwd met Catharina van Niepoort (1772-1841), die net als hij geboren was op Java.

Landgoed Djokjakarta werd in de volksmond alweer snel De Horte genoemd. Johannes bood De Horte vanaf 1810 regelmatig te huur aan en zette het in 1821 tevergeefs te koop. Na het overlijden van Johannes in 1826, bood zijn zoon Derk Nicolaas van Rhijn zowel landgoed Mataram als De Horte te koop aan. Beide landgoederen werden in 1828 gekocht door Johan Adriaan Baron van Fridagh, lid van de Provinciale Staten van Overijssel. Hij liet De Horte flink

→ VAN RHIJN KOCHT IN 1800 HET LANDGOED FRANCKELER, DAT VANAF TOEN MATARAM GENOEMD WERD

verbouwen. Landhuis Mataram werd in 1903 afgebroken, nadat het tot een ruïne was geworden. Inmiddels staat er een nieuw huis met dezelfde naam. Landgoed De Horte is vandaag de dag de thuisbasis van de stichting Landschap Overijssel. Het enige wat nog aan de Van Rhijns in Dalfsen herinnert, is de verwijzing naar hun verleden in de voormalige kolonie Nederlands-Indië: Mataram.

→ Uitsnede van een kaart uit 1826 met de landgoederen De Horte en Mataram nabij Dalfsen. (Collectie Overijssel)

→ '2 MANS SLAAVEN WAARVAN 1 BLIND'

JACOB PIETER VAN BRAAM EN DE SLAVENHANDEL NAMENS DE VOC

In het statige patriciërshuis aan de Korte Kamperstraat 10 in Zwolle woonde tussen 1788 en 1803 vice-admiraal Jacob Pieter van Braam (1737-1803), die een groot deel van zijn leven doorbracht in de Nederlandse koloniën. Als vlootvoegd van de VOC veroverde hij Malakka, Selangor en Riouw. Ook was Van Braam betrokken bij de koloniale handel in tot slaaf gemaakten.

Jacob Pieter van Braam werd in 1737 geboren in de Utrechtse plaats Werkhoven, als zoon van schout Frans Thomas van Braam en Everharda Catharina van Nimwegen. Al in zijn tienerjaren begon hij een carrière op zee: op vijftienjarige leeftijd werd Van Braam adelborst bij de Admiraliteit van Amsterdam. Zijn halfbroer Willem van Braam (1732-1807) was hem in 1745 al voorgegaan in diezelfde functie en had hem mogelijk geïnspireerd.¹

TOT SLAAF GEMAAKT

In december 1751 ging Van Braam op het VOC-schip *Huis ten Bosch* mee naar Marokko, waar de Republiek vredesonderhandelingen voerde met de sultan. Het schip kwam echter in een storm terecht en strandde aan de Marokkaanse kust. Van Braam en de andere bemanningsleden werden gevangen genomen en tot slaaf gemaakt, iets wat vaker gebeurde met Europese zeelieden in dit gebied. Deze

zogenoemde christenslavernij had een beduidend ander karakter dan de plantageslavernij in koloniën. Vanuit Europa werden regelmatig diplomatieke missies uitgezonden om te proberen zeelieden door de betaling van losgeld vrij te laten. Zij konden dus hopen op vrijlating, al gebeurde dit in de praktijk vooral bij de rijkere slaafgemaakten van wie de familie het losgeld hadden ingezameld. De meeste anderen bleven de rest van hun leven in slavernij.² In november 1752 kon Van Braam terugkeren naar de Republiek nadat voor hem losgeld betaald was.

IN DIENST VAN DE VOC

In de jaren die volgden wist Van Braam op te klimmen in de rangorde van de Admiraliteit: van adelborst en luitenant-ter-zee tot commandeur. Hij maakte als zodanig tot 1764 vooral scheepsreizen in de Middellandse Zee en West-Indië. Dit waren vaak reizen waar de Admiraliteit transporten

→ **Hollandse koopman met slaafgemaakten in heuvellandschap, 1700-1725. (Rijksmuseum, Amsterdam)**

Van Braam ook al in koloniale context tegengekomen: eerstgenoemde was van 1771 tot 1785 gouverneur van de Kaapkolonie en woonde tot zijn dood in 1793 op Huis Windesheim, vlak bij Zwolle. De Plettenbergbaai in het huidige Zuid-Afrika is naar hem vernoemd (zie het verhaal 'Een lijfknecht in Windesheim' vanaf pagina 123).

Vanuit Zwolle hield Van Braam in ieder geval tussen 1795 en 1798 briefcontact met zijn zoon Jacob Andries van Braam, die geboren was in Bengalen en in Azië opperkoopman werd.

Ze schreven elkaar onder meer over de slechte economische situatie (de VOC ging effectief failliet in 1799) en ergernissen over bestuurders. Jacob Andries stuurde vanuit Nederlands-Indië ook twee kistjes van destijds kostbare thee naar het thuisfront.¹⁵

Op 16 juli 1803 overleed Jacob Pieter van Braam, volgens de overlijdensadvertentie 'na eene bedlegering van zes maanden' en dus vermoedelijk thuis aan de Korte Kamperstraat.¹⁶ Vier dagen later werd zijn lichaam bijgezet

→ Landing van 's Lands eskader onder commando van kapitein J.P. van Braam op de kust van Malakka, olieverf op doek door Engel Hoogerheyden, 1800. (Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam)

in de kerk van Brummen.¹⁷ Hij liet een legaat van 125 gulden na aan de armen van de Nederduitschen Hervormde Kerk Zwolle. De rest van zijn nalatenschap werd verdeeld onder zijn kinderen en zo nodig verrekend met nog openstaande schulden.¹⁸ Uit de correspondentie bleek dat Jacob Andries van zijn vader geld had geleend; een fors bedrag van 11.604 gulden en 2 stuivers.

De levensloop van Jacob Pieter van Braam laat zien hoezeer slavernij in de koloniën, ook die in Azië, verweven

was met de economische en militaire activiteiten van de Republiek. In dienst van zowel de Admiraliteit als de VOC was Van Braam betrokken bij handel in tot slaaf gemaakten, die bijvoorbeeld onder zijn leiding gevangen waren genomen in de Oost. Deze koloniale carrière, waarin hij het tot vice-admiraal bracht, legde Van Braam geen windeieren. Zijn voormalige woning in Zwolle is hiervan nog altijd een stille getuige.

→ OVERIJSSSELS SLAVENGELD

HOE HET SYSTEEM VAN SLAVERNIJ DE HELE SAMENLEVING RAAKTE

Bij het woord slavernij denken velen vooral aan de handel in Afrikaanse mensen die onder dwang naar de Amerika's werden gebracht. Het is niet onwaarschijnlijk dat onder die mensenhandelaars, bij goed zoeken, ook een Overijsselaar te vinden zal zijn. Op een grote Overijsselse betrokkenheid bij het slavernijbedrijf lijkt dit echter niet te duiden. Niettemin is de Overijsselse betrokkenheid bij de slavernij een heel stuk groter en directer geweest dan dat. Zeker als wordt gekeken naar het slavengeld (alle inkomsten en uitgaven die gerelateerd zijn aan slavenarbeid), wat laat zien dat het systeem van slavernij de hele samenleving raakte.

Een heel aantal Overijsselaars was op zijn minst zijdelings bij de mensenhandel betrokken. Zo scheepte de Almeloër Hendrik Wolters zich in 1701 als soldaat in op het WIC-schip *Pijnenburg*. Met een bemanning van 42 'koppen' voer hij naar de Bocht van Benin in West-Afrika, waar in totaal 450 Afrikaanse mannen, vrouwen en kinderen werden aangekocht en met geweld in de donkere ruimen werden gestouwd. Van hen kwamen er uiteindelijk 379 levend aan op Curaçao. Ruim een op de zes slaafgemaakten overleefde de reis niet. Dat gold overigens ook voor Hendrik Wolters, die al na minder dan een half jaar op het schip was overleden. Hij had de mensenhandel weliswaar met eigen ogen gezien, maar kon er in Almelo niet meer over vertellen.¹

Twintig jaar later diende Zwollenaar Jan van Goor als soldaat op het Nederlandse slavenfort Elmina in het huidige Ghana, net als in de jaren 1760 zijn stadsgenoten

Simon Mennes, die magazijnmeester was op hetzelfde slavenfort, en de soldaten Cornelis de Wit en Jan Cramer.² In de tussenliggende jaren waren Jan Hendrik Laging en Jan Kolthoff uit Zwolle en de 23-jarige Johan Hendrik Tepeertenap uit Almelo eveneens aangemonsterd bij de WIC als soldaat op Curaçao.³ In de jaren 1770 werden de Zwolse broers Jacob en Daniël van den Beld benoemd tot adelborst bij de WIC en werd Petrus Schelthuijsen soldaat.⁴ Kampenaar Frans van Ingen bleek in die jaren geld tegoed te hebben van dezelfde compagnie in verband met een schip dat naar West-Afrika was geweest en zijn stadgenoot Pieter Riegen diende eind jaren 1780 op het fort Elmina.⁵ Een systematisch onderzoek van de WIC-archieven zou waarschijnlijk nog veel meer Overijsselse namen en feiten opleveren, zoals ook voor andere provincies zal gelden. Dan nog is dit niet meer dan het topje van de ijsberg die de Overijsselse betrokkenheid bij de slavernij in werkelijkheid was.

→ Slaafgemaakten en opzichters op een suikerplantage op Sint Eustatius, getekend door Zwollenaar Joannes Veltkamp, 1761. (Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam)

ONDERDEEL VAN HET SLAVERNIJSYSTEEM

Naast de Overijsselse zeelieden en soldaten die de mensenhandel in Afrika met eigen ogen hadden aanschouwd, waren er nog vele andere gewone Overijsselaars die in de koloniën een tijdlang hun geld verdienden als onderdeel van het slavernijsysteem. Daarvan werden hun familieleden in Overijssel (mede) onderhouden en bij terugkomst konden ze uit eigen waarneming over de slavernij vertellen. Dat gold bijvoorbeeld voor de Zwolse soldaten Hans Petrus Vredevelt, Barend Janusz en Hendrik Kienhorst, die in respectievelijk Suriname, Curaçao en Sint Eustatius dienden rond het midden van de achttiende eeuw.⁶ Zwollenaar Joannes Veltkamp voer als scheepschirurgijn in de jaren 1760 op oorlogsschepen, onder meer op de *Glinthorst*, naar onder andere Sint Eustatius. Hier bezocht en tekende hij een suikerplantage waarop slaafgemaakten werkten.⁷ Dominee Joan Roelof Brill Cornelisz uit Kampen werd in 1784 beroepen op Sint-Maarten en kwam

→ ZWOLLENAREN JAN VAN GOOR, SIMON MENNES, CORNELIS DE WIT EN JAN CRAMER DIENDEN ALS SOLDAAT OP HET NEDERLANDSE SLAVENFORT ELMINA

Maria Reinders-Karg: 'Ik voelde ineens dat ik zelf onderdeel was van deze geschiedenis'

Maria Reinders-Karg werd op 6 juli 1951 geboren in Paramaribo. Haar ouders hadden acht kinderen en woonden in het centrum van de stad. In 1970 ging Maria op negentienjarige leeftijd vanuit Suriname naar Nederland om te studeren. Ze is antropoloog, docent en directeur van Stichting Stil Verleden, een organisatie die voorlichting geeft over het koloniale en slavernijverleden op scholen. Daarnaast geeft ze lezingen, workshops en erfgoedwandelingen, met name in Amsterdam. Met haar echtgenoot Bert Reinders woont ze in de buurtschap Loozen bij Hardenberg.

→ Maria Reinders-Karg. (foto: Albert Bartelds)

Het Nederlands Slavernijverleden

8.30 kon
8.45 rekenen
10.00 naar bruta
10.15 etc. en drinks
10.30 slavernij
12.00 naar bruta
12.15 etc. en drinks
12.30 stiltes
spelling
spraakbeleving
rapportage afmaken
naar huis

to inhaal Bo. Jooy, L

BEDRIJVEN EN INDUSTRIEËN MET KOLONIALE BANDEN

3

→ Koffie, thee, suiker, tabak, katoen, specerijen. De Nederlandse economie was door diverse handelswaren op allerlei manieren aan de koloniën verbonden. Talloze door gedwongen arbeid geproduceerde producten werden hier geïmporteerd, verwerkt en geëxporteerd. Andersom gingen er vanuit Nederland goederen naar de koloniën toe om de plantage-economie te bevoorraden. Ook Overijsselse bedrijven en industrieën waren, direct of indirect, onderdeel van dit systeem.

→ Contractarbeiders zoeken gebundelde tabak uit in een fermenteeschuur van Landbouw Maatschappij Oud-Djember van de firma Birnie, ca. 1894-1909. (Collectie Overijssel)

Colofon

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m. Stichting Overijsselacademie, Zwolle
info@overijsselacademie.nl
www.overijsselacademie.nl

Tekst

Alicia Anthonise
Gerjan Brinksma
Siem van Eeten
Barbara Esseboom
Marco Krijnsen
Martin van der Linde
Toos Lodder
Wilma Scheffers
Alex van Stipriaan
Klaas Tippe
Elly Touwen-Bouwsma
Esther van Velden
Siert Wieringa

Onder redactie van

Martin van der Linde
Esther van Velden
Marco Krijnsen

Eindredactie

Merijn de Leur-van Duyn

Fotografie

Albert Bartelds

Vormgeving

Frank de Wit

© 2023 WBOOKS, Zwolle / Stichting Overijsselacademie, Zwolle / de auteurs
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.
© c/o Pictoright Amsterdam 2023.

ISBN 978 94 625 8559 1
NUR 693

Met dank aan:

